

5. Sveriges natur och naturtillgångar

Tomas och hans familj har varit på semester i Stockholm under några dagar. Nu är de hemma i Klaipėda igen och Tomas vill åka tillbaka så snart han kan. Han är eld och lågor över Sverige. När han får höra att hans svensklärare har tagit initiativ till ett Nordplusprojekt tillsammans med Estland, Lettland, Finland och Sverige blir han därför utom sig av glädje. Projektet ska handla om naturen med fokus på miljöhöjning i Östersjöområdet. Ännu mer exalterad blir Tomas när han förstår att det är Susannas klass i Linköping som är den svenska samarbetspartnern. Han sätter sig ner och börjar förbereda en presentation om svensk geografi och svenska naturtillgångar som han tänker hålla inför klassen. Han tycker att det är viktigt att klassen är väl förberedd inför projektträffen i Sverige. Tomas läser och läser, han vill veta allt om svensk geografi och miljö. Men nu behöver han också diskutera med Susanna om vad som kan vara intressant att ta upp. Hon ska hjälpa honom med presentation. Tomas sitter och ler för sig själv. Han ler när han tänker på Susanna. Han har tänkt på henne sedan de talades vid sist. Han säger hennes namn högt för sig själv. Susanna. Han älskar hennes namn. Kanske älskar han henne. Det pirrar i magen på honom när han ringer upp henne över nätet.

Tomas: Hej Susanna! Jag är överlycklig!

Susanna: Jaha vadåå?

Tomas: Över vårt projekt såklart! Vi ska ju komma till Sverige! Jag ska få veta allt om Sveriges natur och miljö.

Susanna: Jo, det är väl kul.

Tomas: Jag ska hålla en presentation för min klass om Sverige. Jag har redan skrivit en del text men jag vill skriva mer. Kan du hjälpa mig?

Susanna: Bara en kort stund, jag måste iväg på en grej sedan.

Tomas: Jag har redan skrivit lite text, vill du se Susanna?

Susanna: Ja okej då. Dela den så att jag kan se vad du har skrivit.

Faktaruta 1:

Översikt

- Sveriges huvudstad heter Stockholm. I Storstockholm bor 2 198 044 invånare (2014). Hela Sveriges befolkning uppgår till 9 747 355 miljoner invånare (2014).
- Sverige är till ytan det femte största landet i Europa med en areal på 449 964 km². Sverige är ett långt snarare än brett land. Det är 1572 kilometer från norr till söder (eller 157 mil) medan det från öst till väst endast är 50 mil (500 km).
- De fyra största städerna i Sverige är Stockholm (ca 923 516 invånare 2015), Göteborg (584 190 invånare 2015), Malmö (322 574 invånare 2015) och Uppsala (207 362 invånare 2015). Sveriges nordligaste stad är Kiruna (21 241 invånare 2014).
- Sveriges landsnummer är: 0046 eller +46.

Faktaruta 2:

Geografi

- Sverige eller officiellt Konungariket Sverige ligger på östra delen av den skandinaviska halvön i norra Europa. Sverige gränsar i väster till Norge, i nordost till Finland och har genom Öresundsbron en fast broförbindelse med Danmark i sydväst.
- De vatten som omger Sverige är Bottenviken, Bottenhavet, Ålands hav, Östersjön, Öresund, Kattegatt och Skagerrak. Östersjön, havet mellan Baltikum och Sverige, ligger öster om Sverige. Det är därför det heter Östersjön.
- Sveriges kustlinje är lång, 2400 kilometer eller 240 mil. Det finns ganska mycket skärgård utanför Sveriges kust. Stockholms skärgård räknas som den största skärgården i Sverige. Svensk skärgård innefattar flera tusen öar varav de två största är Gotland och Öland.
- I Sverige finns ca 100 000 sjöar. Vänern och Vättern är Sveriges två största sjöar.
- I västra delen av Sverige ligger den skandinaviska fjällkedjan Skanderna som skiljer Sverige från Norge.
- Mer än hälften av Sverige består av skog. Nästan en fjärdedel består av fjäll, berg och myrar. Kebnekaise är Sveriges högsta berg (2104 meter över havet).
- Sverige delas ofta in i tre landsdelar grupperade efter landskap: Götaland (den södra delen), Svealand (den mellersta delen) och Norrland (den norra delen). Landsdelarna som inte fyller någon administrativ funktion används mest i vardagliga sammanhang.
- Sverige är uppdelat i 21 län och 25 landskap.

Klimat

Sveriges klimat är mildt tack vare Golfströmmen men det skiljer sig mycket mellan olika delar av landet. I södra Sverige är klimatet som i Baltikum. Längst i norr är vintern längre, kallare och snörikare. Vid polcirkeln kan man se midnattssol på sommaren (solen går då inte ner alls) medan det under delar av vintern råder totalt mörker. Solen går aldrig upp utan midvinternatten avbryts endast av några timmars gryning och några timmars skymning.

Tomas: Jag vill också ha med det här med landskap, landsdelar och län. Det är ju jättespännande. Ni har 25 landskap men bara 21 län. Varför är det så, Susanna?

Tomas är alldeles till sig. Susanna suckar och inser att hon måste öppna sina gamla skolböcker. Hon minns ju inte alls. Susanna läser innantill.

Susanna: Länen har en administrativ funktion. Landskap och landsdelar har inte det. Detta har historiska orsaker, landskapen har funnits i flera hundra år. Indelningen i landsdelar används mest i sådant som väderleksrapporter medan man kan kalla landskap för etnografiska regioner. Är det inte så i Litauen?

Tomas: Jodå, vi har fem landskap. Nu förstår jag. Talar man olika dialekter i de olika landskapen också, Susanna?

Susanna: Ja, det gör man nog. Det finns många dialekter i Sverige och de kan vara rätt så olika. Jag har hört att det pågår en massa dialektprojekt med hemsidor på nätet där man kan lyssna på hur både unga och gamla talar på olika platser i Sverige.

Tomas: Spännande! Min pappa som ofta reser runt i Sverige har berättat att det ibland är svårt att förstå vad människor med bred dialekt säger. Han har läst svenska på en kvällskurs i Klaipėda men de fick inte lära sig något om dialekter.

Susanna: Varför reser din pappa så mycket i Sverige?

Tomas: Han importerar svensk sten till Baltikum. Ni har ju mycket sten i Sverige. Ni har väl förresten rätt mycket naturtillgångar? Jag menar förutom sten.

Susanna: Jo det har vi säkert.

Tomas: Men Susanna, vilka naturtillgångar har ni då?

Susanna: Jag måste kolla i mina böcker. Jag kan inte prata så länge till, jag känner att jag börjar få ont i huvudet.

Tomas: Men vilka naturtillgångar har ni förutom sten, Susanna?

Susanna: Här står det att vi har massor av naturtillgångar. Vi har skog, vattenkraft och järnmalm, mangan, koppar, bly, zink, guld, silver, uran, arsenik och volfram. Det är framförallt skogen, träindustrin, järnmalmen och vattenkraften som gjort Sveriges ekonomi stark. Trä, pappersmassa, järn och stål är våra traditionella exportvaror. Är du nöjd nu?

Tomas: Vänta, jag skriver, Susanna!

Susanna: Okej, jag lägger mig lite på sängen så länge. Jag tar med mig datorn så vi kan prata.

Tomas: Nu är jag klar. I Baltikum har vi nästan bara vattenkraft, skog, sand och det baltiska guldet – bärnsten. Jo, skiffergas också. Fast det pågår en debatt om skiffergas. Man säger att den är bra för ekonomin men farlig för miljön.

Susanna: Jaha.

Tomas: Javisst förstår du, Susanna! Vi kan diskutera vad som är viktigast, ekonomin eller miljön, när vi ses i projektet och vi kan ju diskutera det nu, du och jag!

Susanna: Jag orkar inte riktigt, jag har så ont i huvudet.

Tomas: Men alltså, i Sverige är väl miljöfrågor jätteheta. Jag har hört att man pratar mycket om fossila bränslen och att de är farliga för miljön. Och att man också pratar mycket om förnyelsebara energikällor. Är det sant att många i Sverige vill gå över helt till förnyelsebara energikällor såsom vatten-, vind- och solkraft eller biobränslen? Jag är jätteintresserad av geotermisk energi. Är du det, Susanna?

Susanna: Nej, inte så särskilt.

Tomas: Det är ju jättespännande! Var står du i kärnkraftsfrågan, Susanna? Jag är väldigt intresserad av kärnkraft också.

Susanna: Jag är emot kärnkraft. Jag tycker man ska satsa alternativa energikällor istället. Man talar mycket om hållbar utveckling i Sverige idag. När man gör det diskuterar man om Sverige ska ha kvar kärnkraft som energikälla eller om det är bättre för miljön att lägga ner kärnkraftverken. Flera politiska partier, som Miljöpartiet, vill lägga ner kärnkraften helt. Vi har för närvarande tre kärnkraftverk och tio kärnkraftsreaktorer i bruk. Det har vi fastän det i folkomröstningen om kärnkraft år 1980 bestämdes att kärnkraft som energikälla skulle ha fasats ut senast år 2010.

Tomas: Vi har också haft en folkomröstning om kärnkraft. Vi hade ett kärnkraftverk som hette Ignalina men det är nerlagt nu. Vi ska bygga ett nytt, kanske tillsammans med Lettland och Estland. Min pappa har sagt att det gamla kärnkraftverket förnyades och gjordes säkrare med pengar från Sverige. Visste du det?

Susanna: Ja, det visste jag faktiskt.

Tomas: Känner du till NordBalt-projektet Susanna?

Susanna: Nej, det har jag aldrig hört talas om.

Tomas: Man har dragit en elkabel på Östersjöns botten mellan Nybro i Sverige och Klaipėda i Litauen. Elkabeln binder samman de baltiska staternas elnät med det nordiska ländernas. På så sätt integreras Baltikums elmarknad med den nordiska och europeiska elmarknaden. Det är ett EU-finanserat projekt.

Susanna: Jaja, det låter ju bra.

Tomas: Men har du hört talas om ett annat spännande projekt då, det som går ut på att flytta hela Kiruna?

Susanna: Nej man ska inte flytta hela Kiruna, man ska bara flytta stadskärnan.

Tomas: Oj, det låter otroligt. Det är inte hela staden alltså? Hur går det till då, Susanna?

Susanna: De måste flytta centrum i Kiruna eftersom man hittat mera malm just under centrum. Det är därför man måste flytta husen därifrån och bygga ett nytt centrum. Det är min kompis Cecilia som har berättat det för mig. Hennes mormor bor i Kiruna.

Tomas: Jaha ja just det! Sådant kan orsaka förskjutningar i marken, det har jag läst om. Då kan det uppstå sprickor i marken som kan innebära risk för ras. Det är ju inte bra när det ligger en stad ovanpå.

Susanna: Nej, det är inte så bra.

Tomas: Nu har jag googlat det här och såhär står det om Kiruna. Lyssna nu. Man måste flytta stadens centrum på grund av gruvorna. Det har funnits gruvor i Kiruna sedan 1600-talet och hela tiden har man hittat mer och mer malm. För att kunna utvinna malmen har man fortsatt att gräva. Att man gräver under staden gör att det uppstår risk för ras. På vissa ställen är rasrisken så stor att man befärar att marken kan rasa och ta med sig både gator och hus. För att gruvbolaget ska kunna fortsätta att gräva måste man alltså flytta staden. Det håller man på med nu.

Susanna: Okej.

Tomas: Du förresten, finns det samer i Kiruna, Susanna?

Susanna: Ja det gör det. Min kompis Cecilias morfar var same.

Tomas: Berätta mer om samer, Susanna!

Susanna: Vänta, jag ska slå upp det. Samer är en minoritetsbefolkning. Egentligen den ursprungliga befolkningen i Lappland i norra Sverige. Ungefär som indianer i Amerika eller aboriginer i Australien. Namnet Kiruna är ett samiskt namn.

Tomas: Åh va roligt! Jag får lära mig så mycket av dig, Susanna. Kan du berätta om de norrländska älvarna? Det har jag också läst något om.

Susanna: Okej men sedan måste jag gå. Jag läser. Älvar är som floder ungefär, men de kallas älvar. Här står det att vattnet i älvarna ofta är strömt och att det finns forsar i dem. Det var mycket

mer forsar i älvarna innan man byggde ut älvarna med vattenkraftverk för att utvinna elenergi ur det strömmande vattnet.

Tomas: Det låter miljövänligt att utnyttja vatten till att skapa energi.

Susanna: Ja, det är det väl.

Tomas: Jag läser här på nätet att genom att utnyttja de stora älvarnas strömmande vatten kan man producera miljövänlig el. Jag har precis tagit reda på att det finns cirka 2000 vattenkraftverk i Sverige. Vattenkraft är också något jag tycker vi kan diskutera på vår projektträff. Vattenkraft och hållbar utveckling. Jag vill också diskutera sådant som kollektivtrafik, sopsortering, återvinning och komposter. Jag tycker också vi ska diskutera huruvida man ska diska plastpåsar och kompostera matrester.

Susanna: Jo, det blir nog bra. Men du, nu måste jag gå.

Tomas: Jag tror att det kan bli heta diskussioner. Jag tycker att det är jätteviktigt att diska plastpåsar och kompostera matrester. Jag tycker att det är jätteviktigt att diskutera det.

Susanna: Du, vi hörs!

Tomas: Hejdå Susanna! Vi hörs snart igen. Jag har jättemycket mer vi måste prata om. Jag kan ringa dig imorgon!

Susanna: Imorgon är jag upptagen hela dagen.

Faktaruta 3:

Att sopsortera handlar mycket om återvinning. Genom att återvinna gamla förpackningar av papper eller plast kan man tillverka nya förpackningar av de gamla. Batterier och lågenergilampor innehåller tungmetaller som kan skada både människor och djur om de hamnar i naturen. Därför är det viktigt att lämna dessa till miljöstationen.

Tomas ringer upp Susanna igen.

Tomas: Susanna, jag kom på något jätteviktigt! Brukar du plocka svamp? Gör du det, Susanna?

Susanna: Nej, det brukar jag inte. Jag tycker inte att det är så kul men mamma gillar det. Hon går en svampkurs just nu.

Tomas: Åh jag vill också gå på svampkurs! Men här finns inga. Här kan alla plocka svamp, även små barn vet hur olika svampar ser ut och vilka man kan äta.

Susanna: Men då kan du ju redan allt om svampar. Varför skulle du då gå på en svampkurs?

Tomas: Ja men man kan alltid lära sig mer, Susanna. En annan sak, har ni allemansrätt? Vad är det, Susanna?

Susanna läser: Det betyder att alla har lika rätt att vistas i den svenska naturen. Alla har tillgång till naturen på lika villkor och alla har samma ansvar för att hålla naturen ren. Det innebär att man kan gå ut i vilken skog som helst i Sverige och plocka svamp. Men det innebär att man måste värna om naturen. Man får till exempel inte lämna skräp efter sig i skogen när man vistas där.

Tomas: Oj, det låter ju jättebra Susanna! I Litauen är det inte riktigt så men vi får ju plocka svamp.

Susanna: Men du Tomas, nu måste jag verkligen sluta.

Tomas: Ja absolut Susanna. Men du måste bara höra vad jag skrivit om pantsystemet. Lyssna här, Susanna. Redan 1884 startade det första officiella pantsystemet för glasflaskor i Sverige. Sverige återvinner 99 procent av hushållens avfall. 99 procent av alla 33 centiliterflaskor går i retur. Glas och metall kan återvinnas hur många gånger som helst. En återvunnen aluminiumburk spar energi som räcker till ett dygn vid datorn. En påse matavfall kan bli biogas som räcker till 2,5 kilometers bilkörning.

Susanna: Ja Tomas, det är väldigt bra. Du är väldigt ambitiös, det är du verkligen. Nu måste jag sluta.

Tomas: Ja visst Susanna! Vi hörs imorgon. Jag ringer dig Susanna. Det kan du vara säker på.

Tomas lägger på. Han är alldeles rusig av lycka över det långa samtalet med Susanna. Tänk så trevligt de har haft och så mycket de har gemensamt. Han känner att kärlek har växt fram mellan dem under deras långa samtal. När han tänker på Susanna blir han varm. Han inser att han är kär i henne. Jättekär och nu måste han ringa upp henne igen och berätta det för henne.

Susanna: Hej Tomas, vad vill du nu då?

Tomas: Susanna, jag har kommit fram till att jag har känslor för dig. Heta känslor!

Susanna blir alldeles tyst. Hon vet inte vad hon ska svara.

Tomas: Hallå, är du där Susanna?

Susanna: Eh jo, men Tomas, jag är redan upptagen.

Tomas: Vad menar du? Vadå upptagen?

Susanna: Alltså, du vet ju att jag har pojkvän.

Tomas: Ja, men om vi bara träffas i verkligheten så kommer du att känna likadant som jag. Jag reser till Sverige imorgon. Jag kan bo hos dig.

Susanna: Nej det kan du inte göra, Tomas!

Tomas: Jo, det kan jag. Vi har ledigt ett par dagar nu från skolan.

Susanna: Nej, jag menar att du inte kan komma hit och bo här. Jag har ju en pojkvän. Han skulle bli jättearg och min mamma skulle inte tillåta det heller.

Tomas: Nejdå. Det kan du lösa sedan. Bara vi får träffas. Du kommer att känna likadant som jag, var så säker. Vi kan läsa svenska kärleksdikter tillsammans, du och jag, Susanna.

Susanna: Nej, men Tomas. Det går faktiskt inte. Jag vill inte.

Tomas: Jo, det vill du. Vi är tvillingsjälur du och jag, Susanna.

Susanna: Jag lägger på nu Tomas.

Tomas: Jag älskar när du säger mitt namn, Susanna. Säg det igen! Det låter som ljuv musik i mina öron.

Susanna: Lägg av nu. Jag lägger på.

Tomas: Men du, Susanna! Lägg inte på Susanna! Vänta! Jag ska bara läsa den här kärleksdikten för dig, Susanna!

Susanna: Nej Tomas, nu räcker det.

Tomas läser ur Karin Boyes diktsamling *För trädets skull*: Ja, visst gör det ont när knoppar brister. Varför skulle annars våren tveka? Varför skulle all vår heta längtan... Hallå? Hallå?

Susanna lägger på: "Klick"